

**Olič Jiří, Kde obchází smrt. Příběh Aléna Karla Diviše, malířské legendy a celoživotního outsidera
Respekt 15, 2000, r. 18, 25.4.-1.5. s. 22**

Před sto lety, 26. dubna roku 1900, se v Blatě u Poděbrad narodil Alén Diviš. Jako malíř byl obdarován sugestivností a originalitou, ale zároveň trpkým osudem celoživotního outsidera. Stal se malířskou legendou, přestože dodnes nemá monografii a ani soubornou výstavu. Letošní sté jubileum jsme si připomenuli jedinou výstavou kreseb (spojenou se sympoziem o umělcově díle) ve Šternberku na Moravě.

Žákem šesti mistrů

O umělcově dětství a studentských letech nevíme téměř nic. Syn správce statku v Blatě u Poděbrad odchází jako devatenáctiletý do Prahy a začíná studia na UMPRUM u profesora Emanuela Dítěte. Na škole vydrží pouze dva roky. U profesora Dítěte studovala celá řada významných českých umělců, z nichž jmenujme aspoň Jana Zrzavého, Jana Baucha, Jana Bendu, Otokara Mrkvičku, Cyrila Boudu, Antonína Pelce a Jana Trampotu. Nesmíme ale zapomenout na jedno veledůležité jméno: v letech 1919-1920 studovala u Dítěte i Marie Čermínová (později světoznámá Toyen). Alén Diviš se do Marie Čermínové beznadějně zamiloval (dokonce „na dlouhých čtrnáct let“, jak uvádí Jaromír Zemina). Škoda že se Jaroslav Seifert, který ve svých pamětech věnoval oběma umělcům po kapitole, nezmiňuje o jejich vzájemném vztahu; píše ovšem, že „Mance“ přeložil na její přání Verlainovy lesbické sonety, a také o tom, že se do mužské role nutila. Muži to ale u malířky nevyhrávali nikdy a Alén Diviš nebyl výjimkou. Na počátku dvacátých let je Marie Čermínová u vzniku poetismu a založení skupiny Devětsil. Spolužáka Aléna Diviše do skupiny nepozvala, ten se ostatně právě toho roku rozhodl pro pobyt a studium v cizině. Roku 1924 odjíždí do Paříže a začíná studovat u profesora Františka Kupky. Jaký byl vliv učitele na žáka nevíme, ale obrazy, které Diviš maluje kolem roku 1925, prozrazují silný vliv syntetického kubismu, jež sice Kupka příliš neobdivoval, ale jehož módnost i přitažlivost pro mladé umělce byla nesporná. Dalšími profesory Aléna Diviše byli André Lhote, Amédée Ozenfant, Fernand Léger a Othon Friesz. Dva kubisté, purista a fauvista, všichni tehdy poměrně málo známí malíři, se museli živit jako učitelé. A ani jeden z nich významně neovlivnil začínajícího umělce. Šest učitelů během relativně krátké doby, to může svědčit buď o Divišově malé vážnosti k učitelskému stavu, anebo o tom, že neměl peníze na další studium. Nesporným faktem je, že v Paříži žil umělec v naprosté bídě.

Život v Paříži, první výstavy

O tom, jak žil ve městě, které bylo považováno za centrum uměleckého světa, vyprávěl Diviš Jaroslavu Seifertovi s poetickou nadsázkou, častěji ale přiznával, že realita byla daleko prozaičtější: „Časně ráno musil si však každého dne pospíšet, aby do pařížské tržnice přišel ve chvíli, kdy se prodavači zbavují včera neprodaných a povadlých zbytků zeleniny či jiných už neprodejných potravin.“ Diviš svůj životní styl přizpůsobil pařížským poměrům, podobně tam žily stovky a možná tisíce jiných malířů. Podobně bědný osud pronásledoval i Chaima Soutina. Ten mohl být i malířským vzorem českého umělce, který koncem let dvacátých začíná malovat lidi z okraje společnosti. Přizpůsobil tomu i malířský styl: začíná malovat pastózní, silně expresivní obrazy, které se velice liší od předchozího díla. První Divišovu pařížskou výstavu uspořádala v roce 1932 *Galerie Van Ler*. Úspěch nebyl nikterak pronikavý, ale to umělce, který se nechtěl přizpůsobovat dobovému vkusu a navíc jen velice nerad vystavoval, asi nepřekvapilo.

V tehdejším československém tisku byly na tuto výstavu zveřejněny dva ohlasy, ovšem nijak nadšené.

Pouze šifrou podepsaný autor krátkého referátu v *Lidových novinách* ze 4. prosince 1932 byl nicméně dobře informovaný, znal umělce i genezi díla: „Byly to zprvu jakési barevné ideogramy a abstraktní zátiší, druhdy

velmi krásná. Později lidské tváře, ale jaké tváře! Zdeformované namnoze do schválné obludnosti, řek' bys mstivé malířské překlady lidských niter vyjádřených malířem misanthropem." Náměty i styl obrazů, které tehdy tvořil, byly hodně odlišné od toho, co se právě malovalo v Praze. V roce 1932 byla právě v Praze uspořádána velká výstava s názvem *Poesie 1932*, která prezentovala „salonní“ kubismus a moderní (a módní) surrealismus, pro nějž se právě tehdy a definitivně rozhodovala skupina českých artificialistů. Pro syrové, drsné obrazy Aéena Diviše by na této oficiální výstavě stěží mohlo být místo.

Divišovo zatčení, věznice a koncentráky

V polovině května 1940 vtrhla vojska hitlerovského Německa do Francie, 25. června dosáhla definitivního vítězství. Alén Diviš byl v té době již devátý měsíc ve vězení. Ještě předtím se dobrovolně přihlásil do jednotek československé armády, která se formovala ve Francii, a stýkal se s komunistickými poslanci, kteří tehdy žili v Paříži, s Clementisem, Švermou a Širokým. Francouzská policie pokládala Aléna Diviše za tajného komunistického agenta Moskvy. Následovala nedobrovolná pouť peklem věznic a koncentráků (nikoli německých, ale francouzských!), na jejímž začátku byla pověstná věznice Santé a na konci, v roce 1941, lazaret na Martiniku, z něhož se Divišovi a několika dalším vězňům podařilo uprchnout a dostat se na loď, která je dopravila do Spojených států amerických. Umělec na vlastní kůži zažil, že „vězení a koncentrák demoralizují a vyvíjejí v člověku ty nejnižší stránky jeho charakteru“. Paradoxem je, že v primitivních kresbách a nápisech na zdech věznic objevil nejenom formu, ale nejhlubší smysl svého příštího díla, „umění z posledního“, které v blízkosti Smrti již nic nepředstírá a nic neestetizuje a skrze archaické proniká k náboženskému jako k nejvýsostnější umělecké metě.

Cizincem v New Yorku i Praze

Francouzská vězení a koncentráky se Divišovi stále vracejí jako noční můry a teprve v New Yorku překresluje, přemalovává a přerývá to, co kreslil a ryl na zdi svých cel. V největším velkoměstě světa žije dál svým skromným, tichým a málo společenským způsobem života, na který je zvyklý. U českých krajanů se přátelsky a často stýká asi pouze s Bohuslavem Martinů a jeho ženou Charlottou. Bydlí v pokojíku v domě na 73. ulici East Side, v pátém poschodí. Bohuslav Martinů ve své vzpomínce na americká léta Aléna Diviše píše, že byl člověkem, jehož bylo téměř nemožné ovlivnit a měnit, a také polemizuje s obecnou představou o umělci samotáři. Podle Martinů to byl pouze „někdo, kdo chce mít klid a pokoj od lidí“. A také od lidské masy velkoměsta, techniky, civilizace strojů a amerického způsobu života: nic z toho ani po šesti letech života v New Yorku nepronikne do Divišova díla, zato tam namaluje obraz *Pod střechami Paříže* (!) a sérii obrazů s názvem *Kristus černochoů*.

Do Československa se Alén Diviš vrací roku 1947. Připraví práce na dvě samostatné výstavy. První je zahájena 30. ledna 1948 v pražské *Vilímkově galerii*, druhá 21. října 1949 v galerii *Ars Melantrich* - zde malíř vystaví své kvaše a oleje k Erbenovým Svatebním košilím. Když se Jaromír Pečírka v katalogu první pražské výstavy pokouší najít Divišovo místo v současném umění, hovoří o „území, kde obchází smrt, kde mají sídlo prokletí umělci“. Díky výstavám na sebe upozorní, a získá tak jednou „oficiální“ zakázku - na ilustrace k Erbenově *Svatební košili*. Kniha v roce 1952 vyšla, ale vzbudila „velké rozhořčení v kruzích oficiálních“. Těmito slovy informuje malíř básníka Vladimíra Holana, přítele a umělce, jenž byl v podobné oficiální nemilosti. V jiném dopise básníkovi podává Diviš hutný nástin své trudné existence: „Jinak žiji coby škvor pod kamenem: nervák na výdrž - do Všenor se asi nevypravím, neboť následkem počasí mám rheumatism v celém těle a proložím někdy celý den na posteli - a žívím se salycylem.“ V listopadu 1956 leží malíř v nemocnici na Bulovce s infarktem. Navštěvuje jej pouze hrstka přátel, především obětavá Hedvika Zaorálková. 15. listopadu 1956 Alén Karel Diviš umírá.